

Edmunds Krastiņš

**Baltijas valstu
ekonomiskās attīstības
rādītāji**

2023

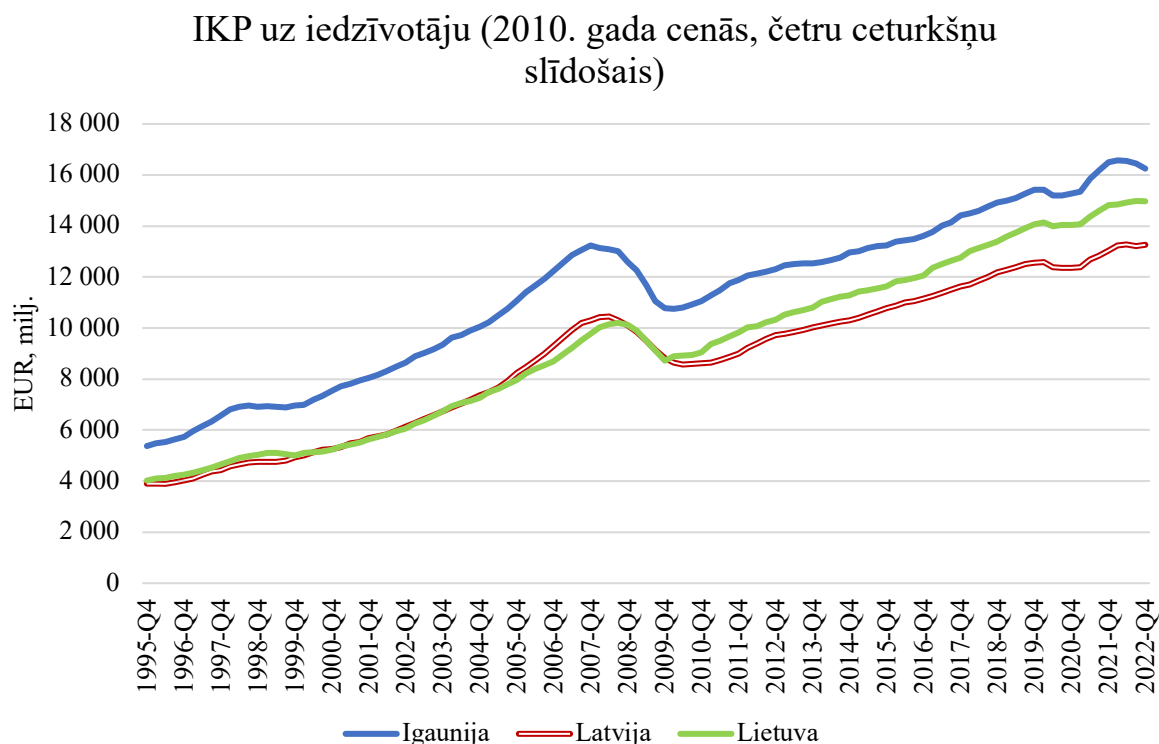
© Edmunds Krastiņš

Rīga, 2023

Turpinot jau regulāro Baltijas valstu jaunāko ekonomisko rādītāju apskatu, šogad centīšos analizēt arī to kādu iespaidu atstājusi pandēmija un karš Ukrainā, kas nu jau sāk atspoguļoties datos.

Kaut arī 1. grafiks rāda, ka ekonomiski Latvijas iedzinējas loma nav mainījies, tomēr redzams, ka 2022. gada pēdējos ceturkšņos vērojama Igaunijas ekonomikas lejupslīde, pretstatā Latvijas kaut nelielai, bet augšupejai. Varbūt jācer uz kaimiņu kļūdām?

1. grafiks

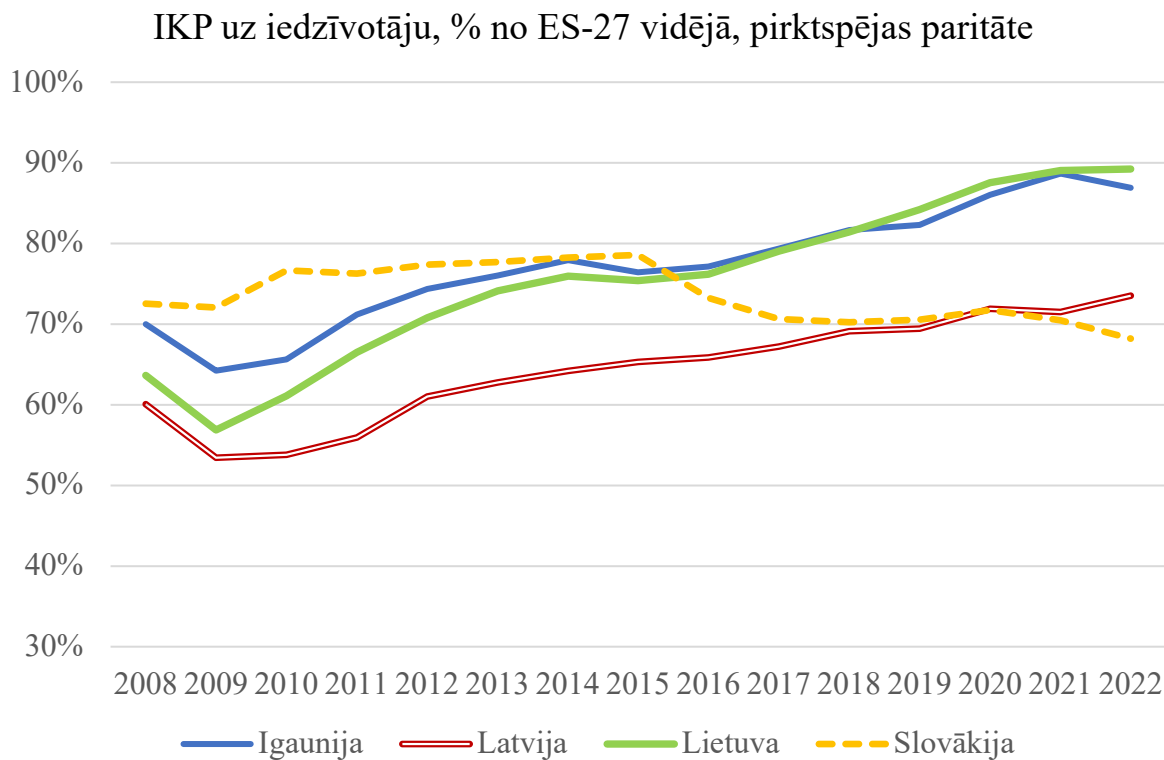

Šajā ziņā 2. grafiks rāda Latvijai vēl iepriecinošāku ainu. Tajā redzama ekonomiskā konverģence uz ES vidējo līmeni, izteikta pirktspējas paritātes cenās. Varam secināt, ka 2022. gadā Latvijai veicies vislabāk. Grafikā salīdzinājumam pievienoti Slovākijas dati, tā parādot, ka konverģence nav garantēta.

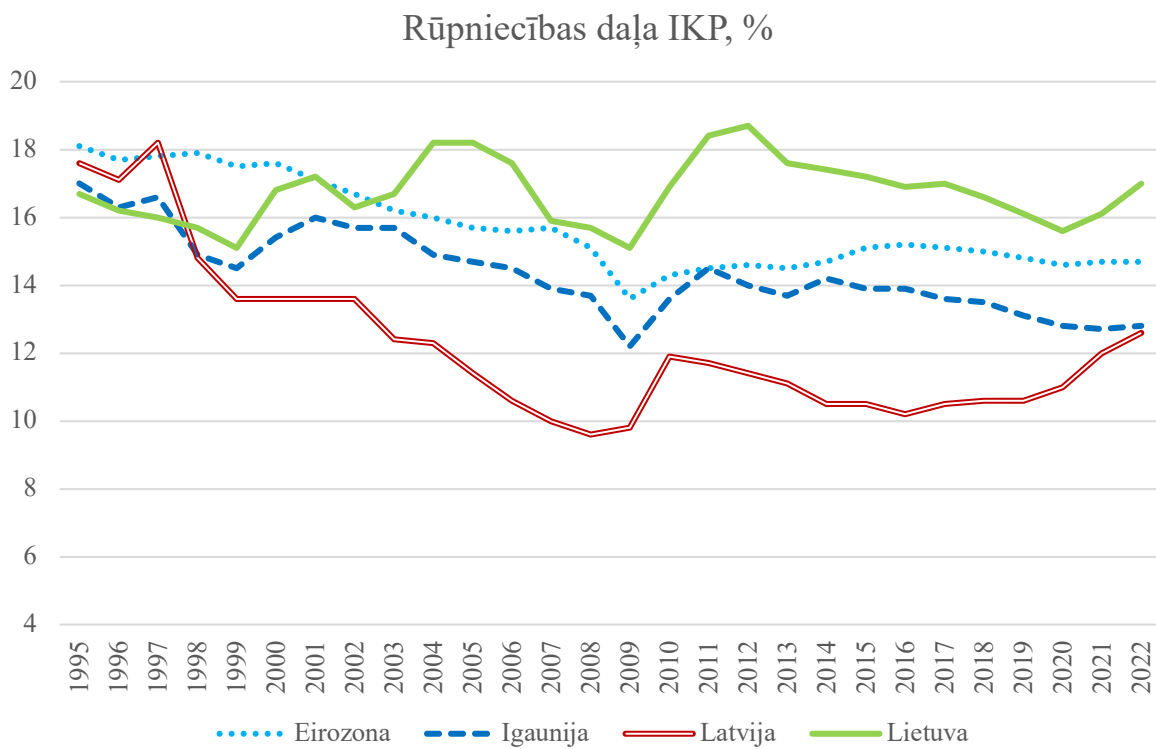
Tagad pievērsīsimies IKP struktūrai nozaru griezumā. Rūpniecības daļa IKP parādīta 3. grafikā. Latvijā kopš 2016. gada tā pieaugusi, sasniedzot 12,6 % un pirmoreiz kopš 1998. gada šai rādītājā panākot Igauniju. Tomēr arī Lietuvā rūpniecības īpatsvars pēdējos gados audzis un ir jau 17 %.

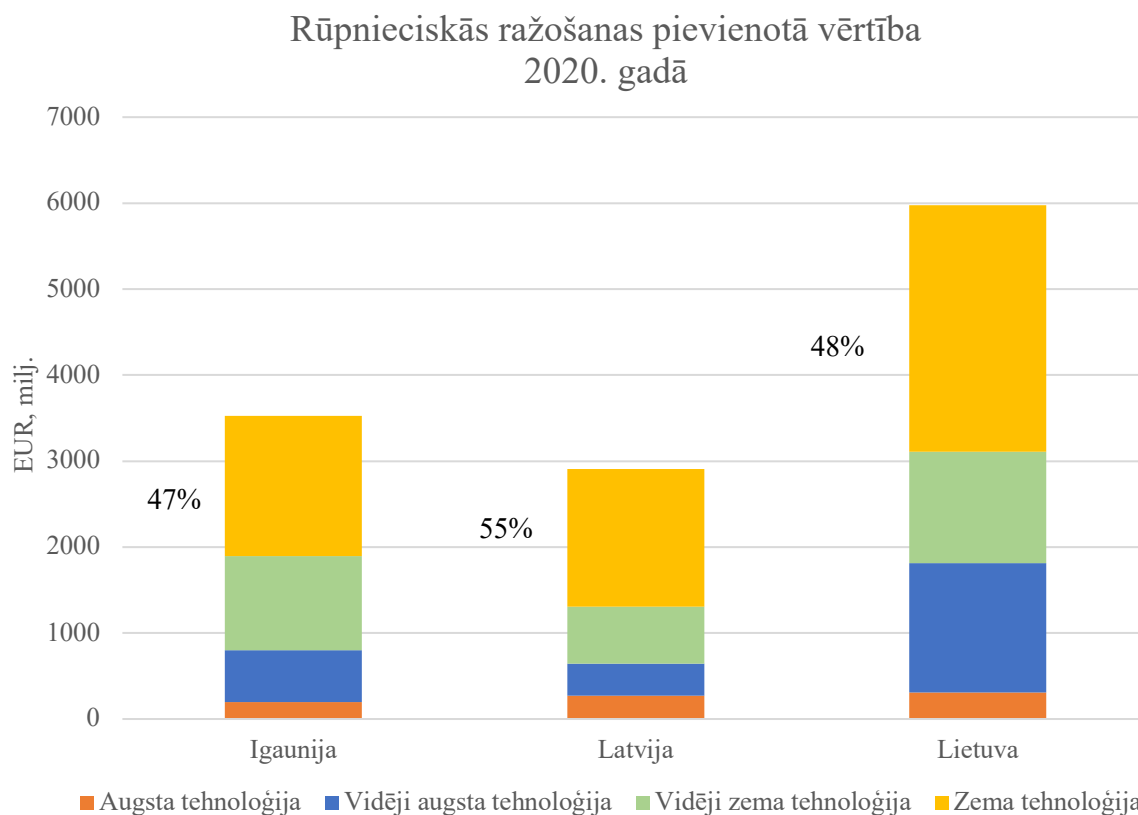
Rūpnieciskās ražošanas pievienotā vērtība 2020. gadā (jaunākie pieejamie dati) sadalījumā pēc ražošanas tehnoloģiju līmeņa parādīta 4. grafikā. No tā redzams, ka Latvijā augsti tehnoloģiskas ražošanas (IKT tehnika un farmācija) devums absolūtos skaitļos ir lielāks nekā Igaunijā.

2. grafiks

3. grafiks

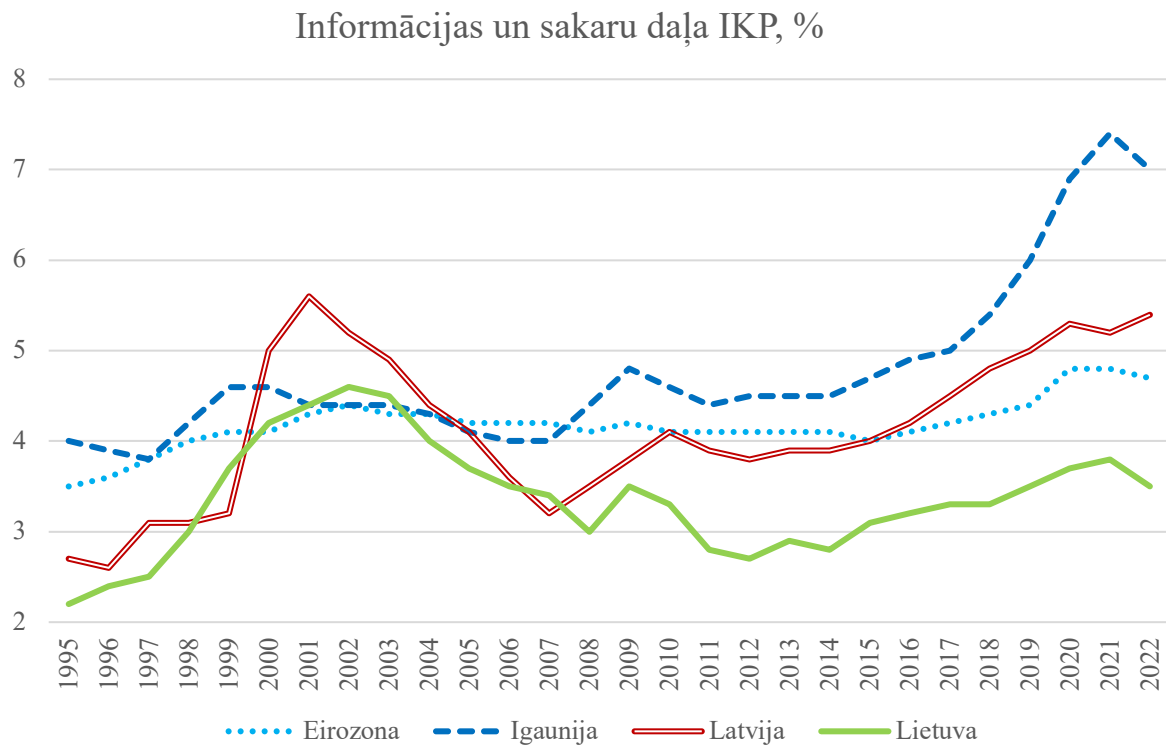
Tomēr zemu tehnoloģiju ražošanas (kokapstrāde, pārtikas pārstrāde, tekstils un apģērbi) īpatsvars Latvijā ir vislielākais starp Baltijas valstīm – 55 procenti.

Turpinot par IKP nozaru struktūru, tālāk vēl divi nozaru grafiki. Informācijas un komunikāciju pakalpojumu daļu parāda 5. grafiks, bet finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu 6. grafiks. Pirmajā no jomām, kuru daudzi uzskata par prioritāru, Latvijai bijis gandrīz nepārtraukts kāpums kopš 2021. gada, tomēr vēl ievērojami atpaliekot no Igaunijas. Lietuvai šī joma mazāk nozīmīga.

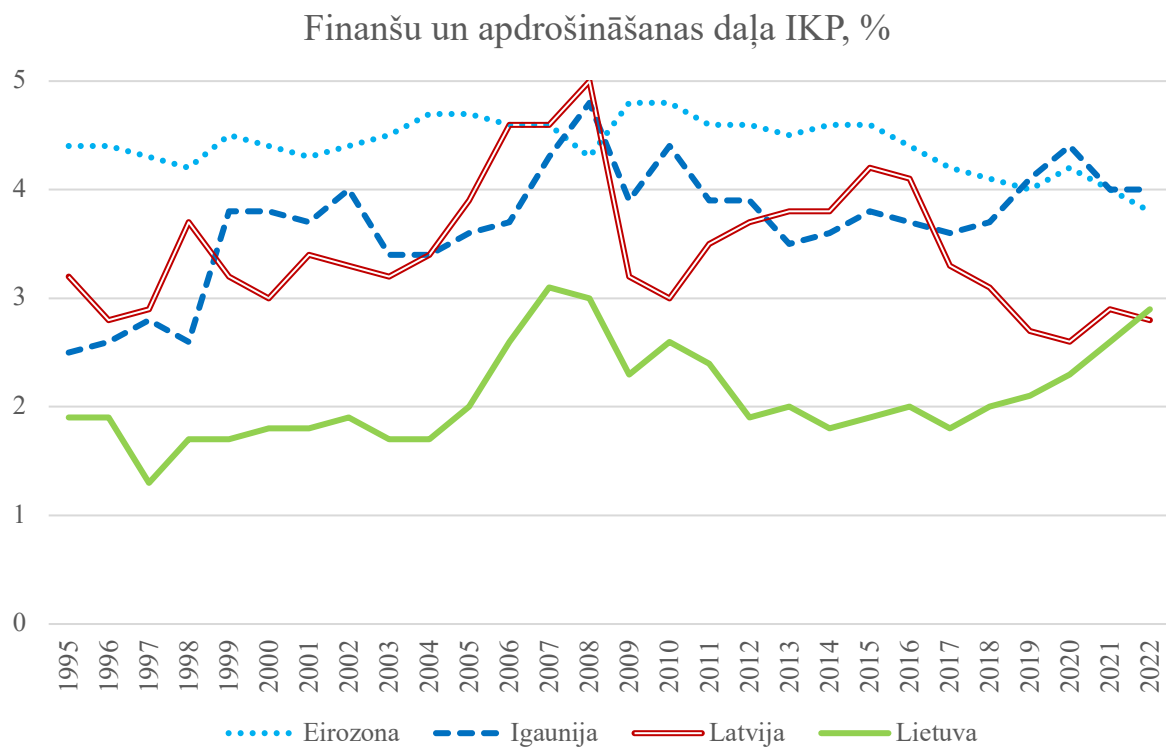
Toties finanšu pakalpojumos skaidri redzams izslavētā “finanšu kapitālremonta” efekts. Šīs jomas īpatsvars Latvijas ekonomikā krities no 4,2 % 2015. gadā līdz 2,8 % 2022. gadā. Savukārt Lietuvai šajā pat laika posmā finanšu pakalpojumu īpatsvars IKP pieaudzis no 1,9 % līdz 2,9 %.

Iespējams, ka 3., 5. un 6. grafiki parāda, ka Latvijas ekonomikā notiek transformācija vai pat “viedā reindustrializācija”, kuru mums pirms vēlēšanām solīja valdošo partiju politiķi. Tikai visdrīzāk tā norisinās savā gaitā, nevis politiķu vadīta.

5. grafiks

6. grafiks

Tālāk pievērsīsimies eksporta rādītājiem. No 7. grafika redzams, ka sākot no 2020. gada eksporta nozīme Baltijas valstu ekonomikā augusi. Tomēr nemainīga palikusi Latvijas atpalcība no kaimiņiem šajā jomā.

Tālākajos grafikos (8.–11.) parādīta atsevišķu preču grupu daļas dinamika kopējā preču eksportā. Tā rāda, ka kopš 2020. gada visās Baltijas valstīs eksportā samazinājies mašīnbūves un IKT preču īpatsvars. Latvijai, neskatoties uz kraso koksnes eksporta vērtības pieaugumu 2021. un 2022. gadā, ko izraisīja cenu kāpums, šīs preču grupas īpatsvars ir krities.

Ja jau svarīgāko preču īpatsvars eksportā krītas, tad kas gan tajā pieaug? Tās ir enerģētikas preces (elektrība, gāze, degviela, ogles), kuru daļa visu Baltijas valstu eksportā strauji kāpusi, Igaunijā un Lietuvā jau pārsniedzot 15 procentus, bet Latvijā sasniedzot 12 procentus (11. grafiks).

Baltijas valstu galvenie eksporta partneri 2022. gadā atrodami 1. tabulā.

1. tabula

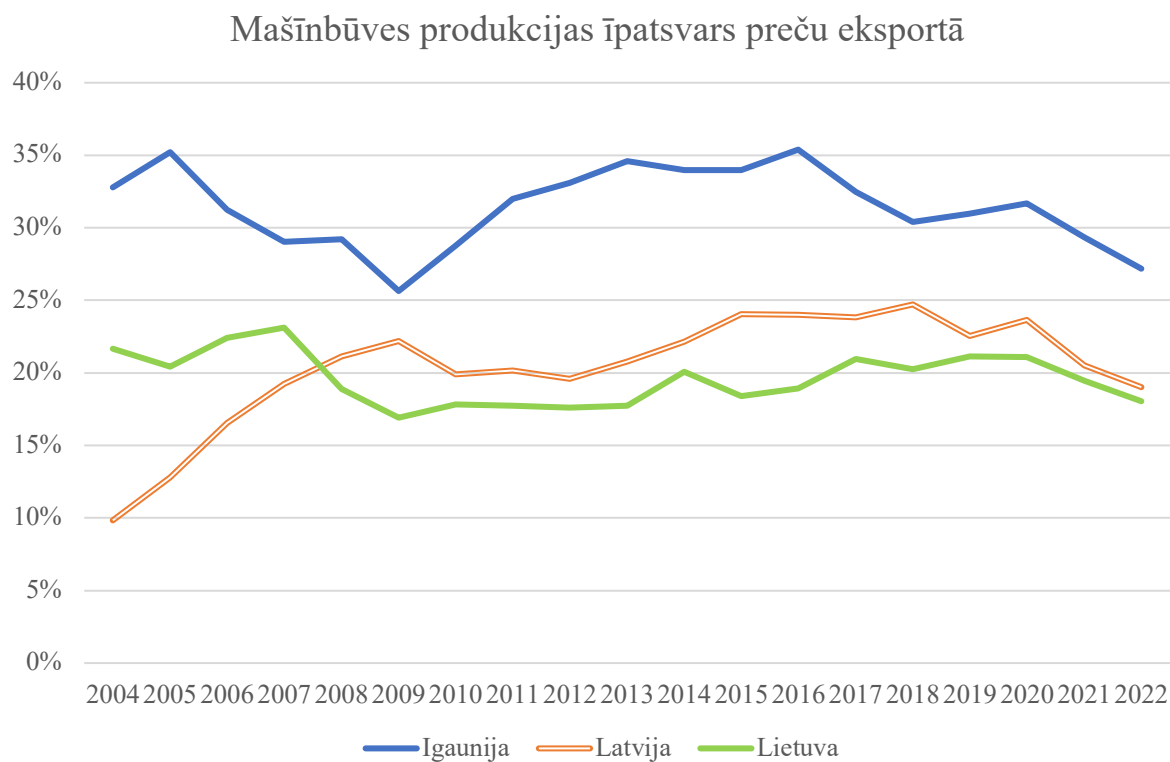
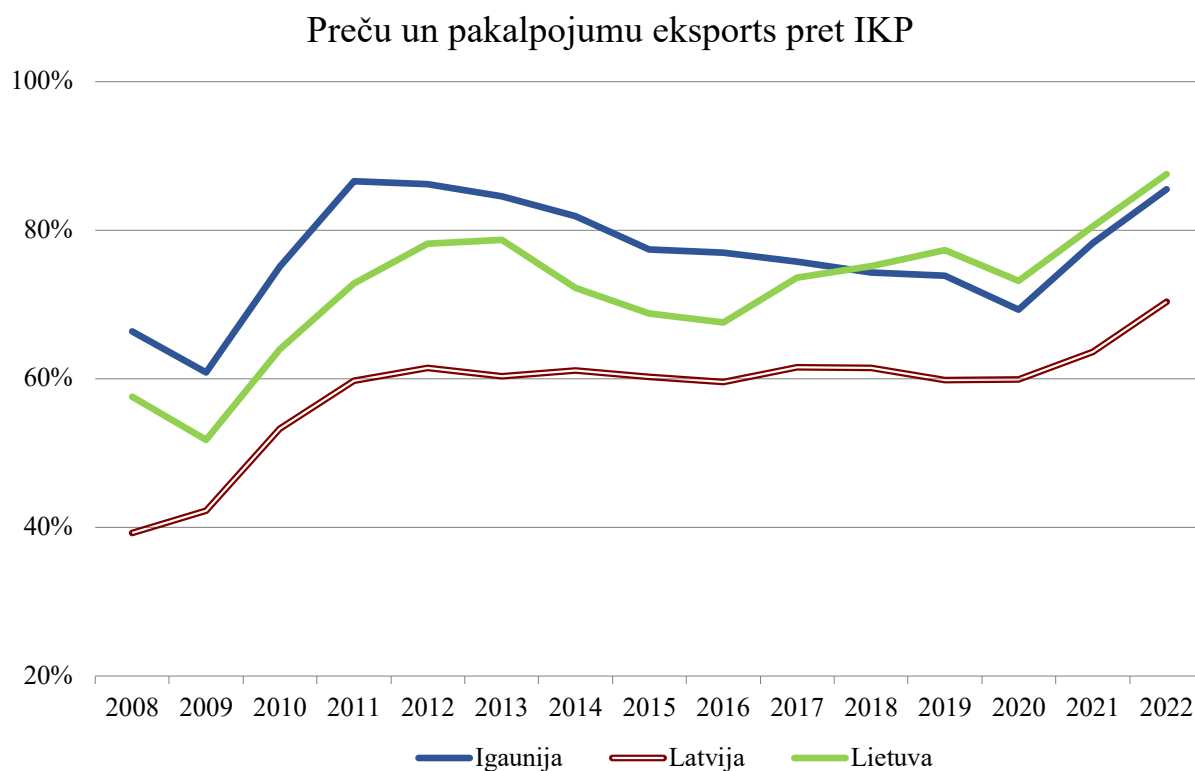
Galvenie preču eksporta partneri (miljoni EUR) 2022. gadā

Igaunija			Latvija			Lietuva		
1	Somija	3098	1	Lietuva	3918	1	Latvija	5680
2	Latvija	3004	2	Igaunija	2596	2	Polija	3979
3	Zviedrija	1956	3	Krievija	2218	3	Vācija	3498
10	Krievija	761				4	Krievija	2732

Kā redzams, tad 2022. gadā Krievijas uzsāktais karš Ukrainā nav apturējis Baltijas valstu eksportu uz agresorvalsti. Vēl vairāk, Latvijas un Lietuvas gadījumā Krievija vēl joprojām bija viens no vadošajiem eksporta tirgiem. To varētu skaidrot ar gauso sankciju ieviešanu un noslēgtiem līgumiem, kuri jāpilda. Lielākai skaidrībai ielūkosimies Baltijas eksportā uz Krieviju, Baltkrieviju un citām bijušajām PSRS republikām detalizētāk.

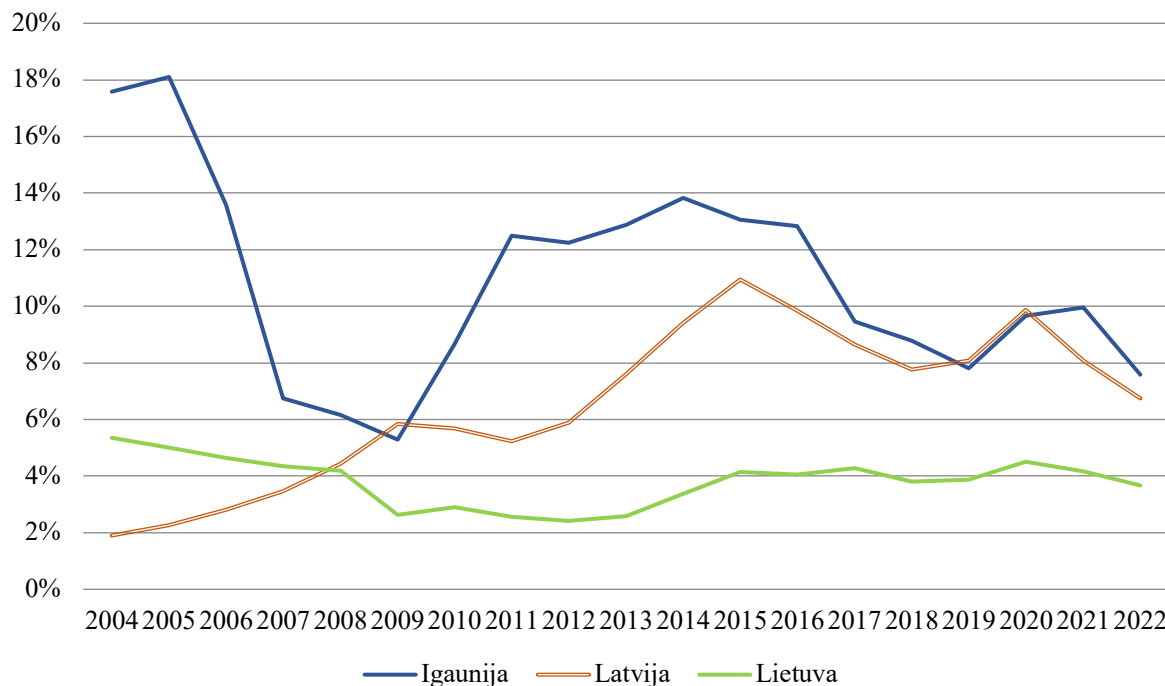
Šim nolūkam salīdzināsim eksporta apjomus kopš 2021. gada sākuma līdz 2023. gada jūnijam. Eksports sadalījumā Krievija un Baltkrievija, Ukraina un pārējās deviņas valstis parādīts 12.–14. grafikā. Labākai salīdzināšanai šo grafiku vertikālā ass ir vienādā mērogā, bet kara sākumu iezīmē vertikāla sarkana līnija.

No tiem redzams, ka varbūt pēc pāris mēnešu apjukuma, eksports uz Krieviju un Baltkrieviju atgriezies vismaz iepriekšējā līmenī. Latvijas, bet īpaši izteikti Lietuvas gadījumā pieaudzis eksports uz deviņām Kaukāza un Vidusāzijas valstīm. Var teikt, ka varbūt tā bijusi jaunu tirgu apgūšana, bet ticamāk, ka jaunu piegādes shēmu meklējumi tirdzniecības sankciju apiešanai.

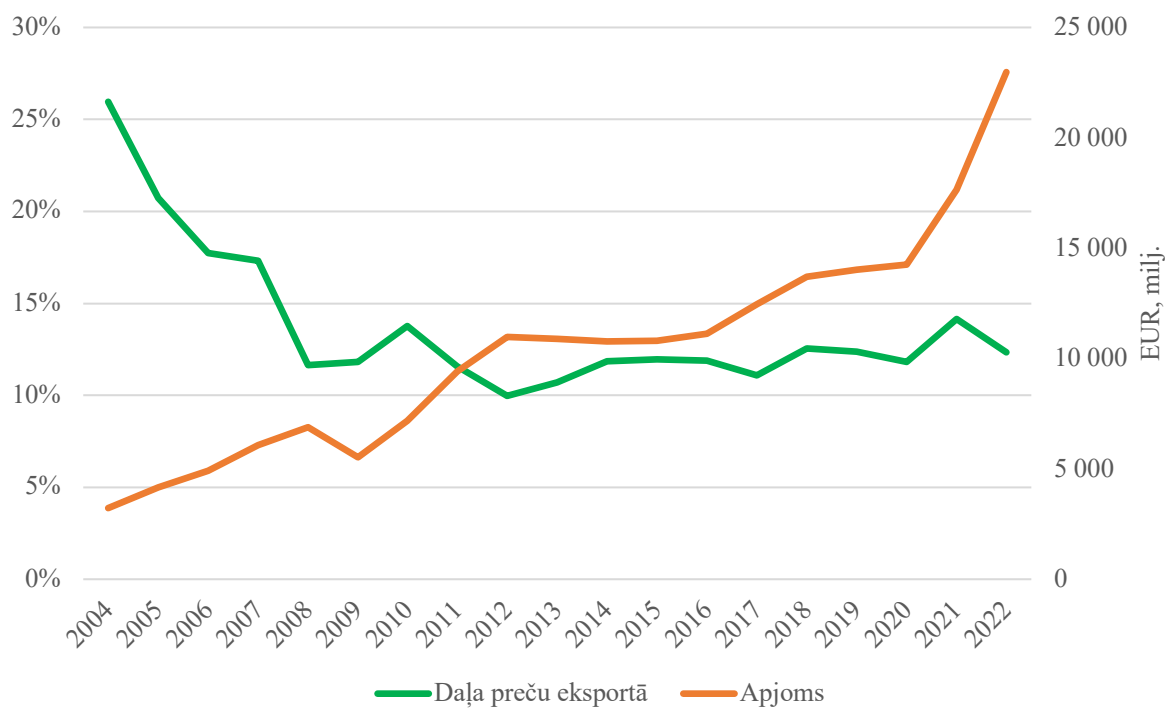

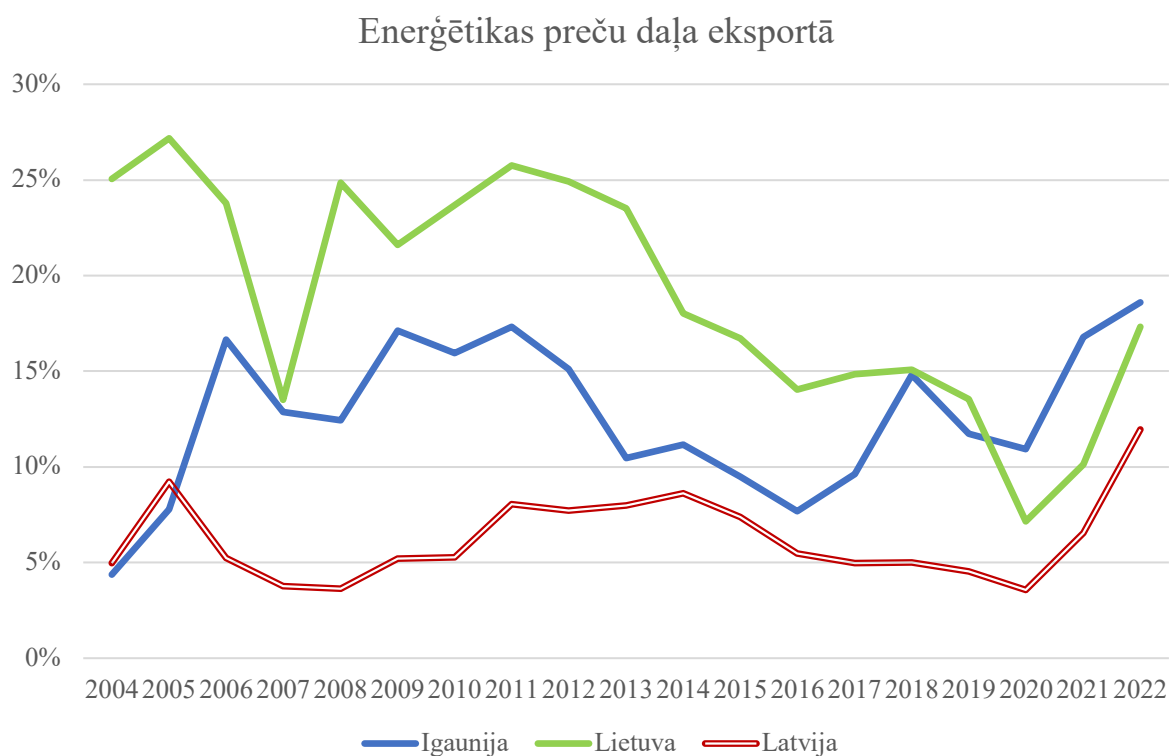
IKT preču īpatsvars eksportā

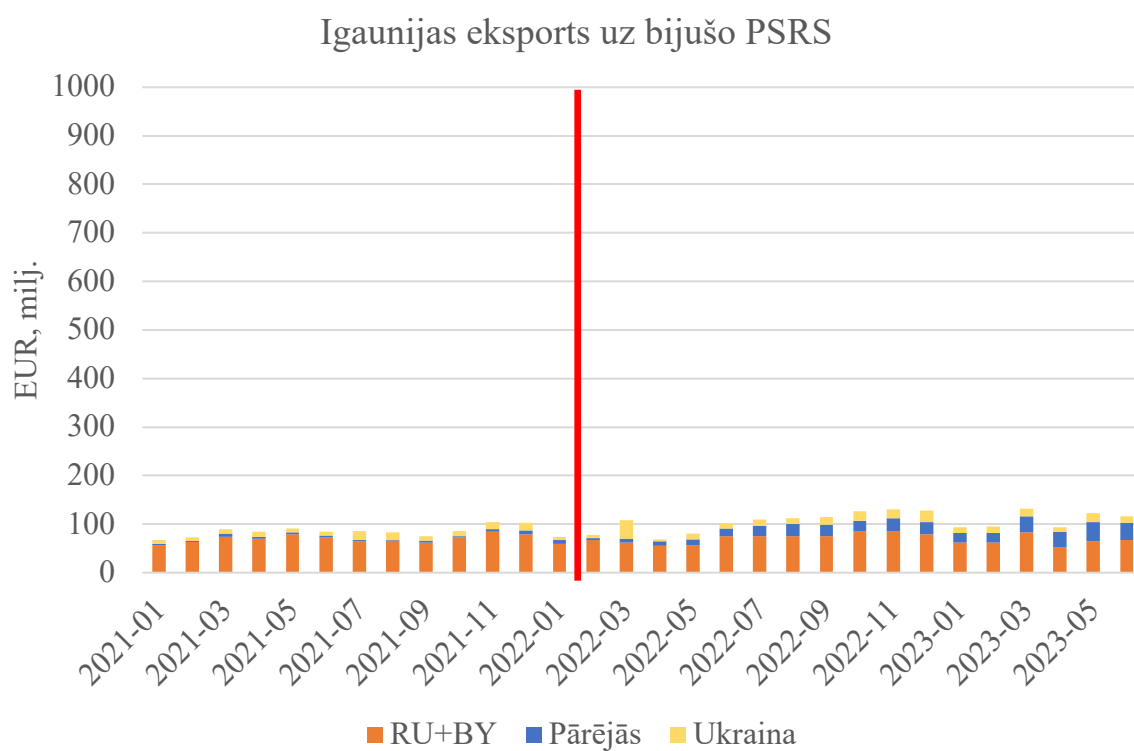
Koksne un tās izstrādājumi Latvijas eksportā

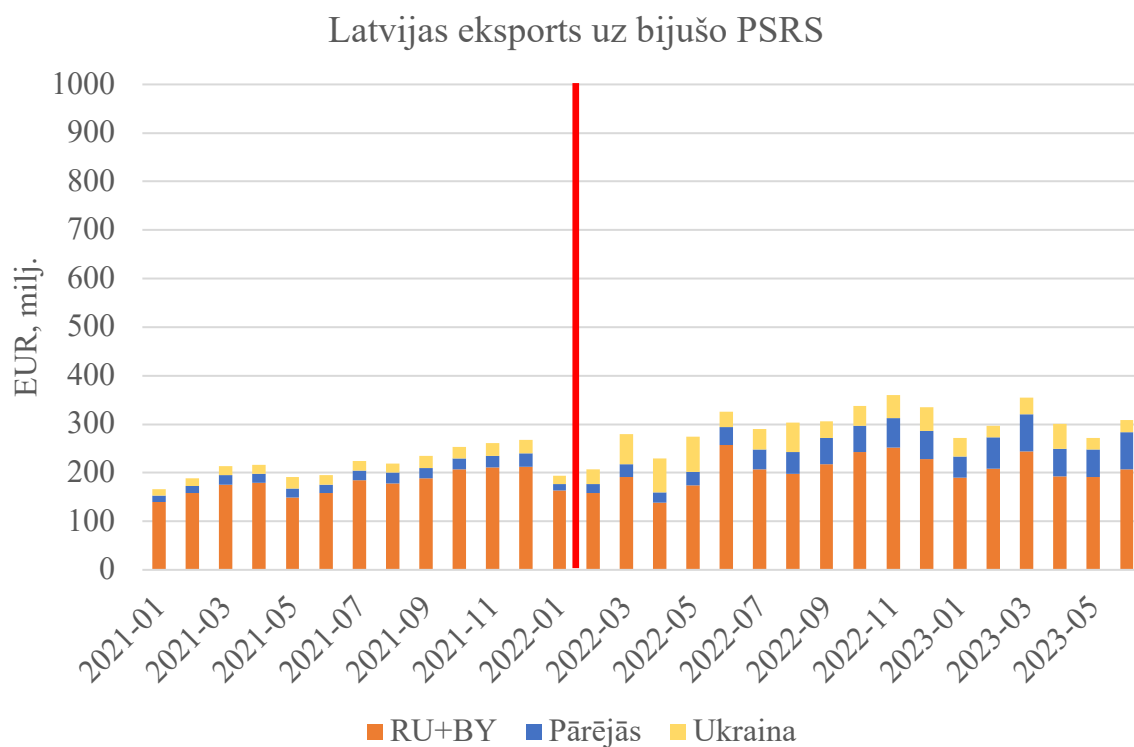
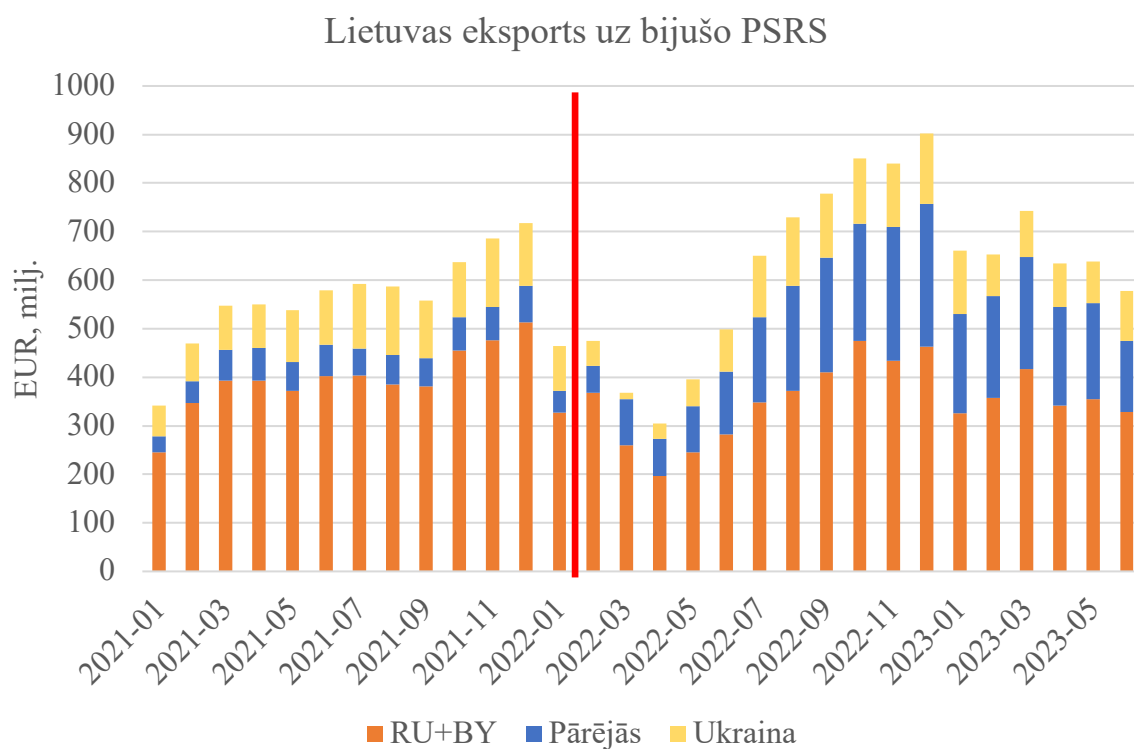

11. grafiks

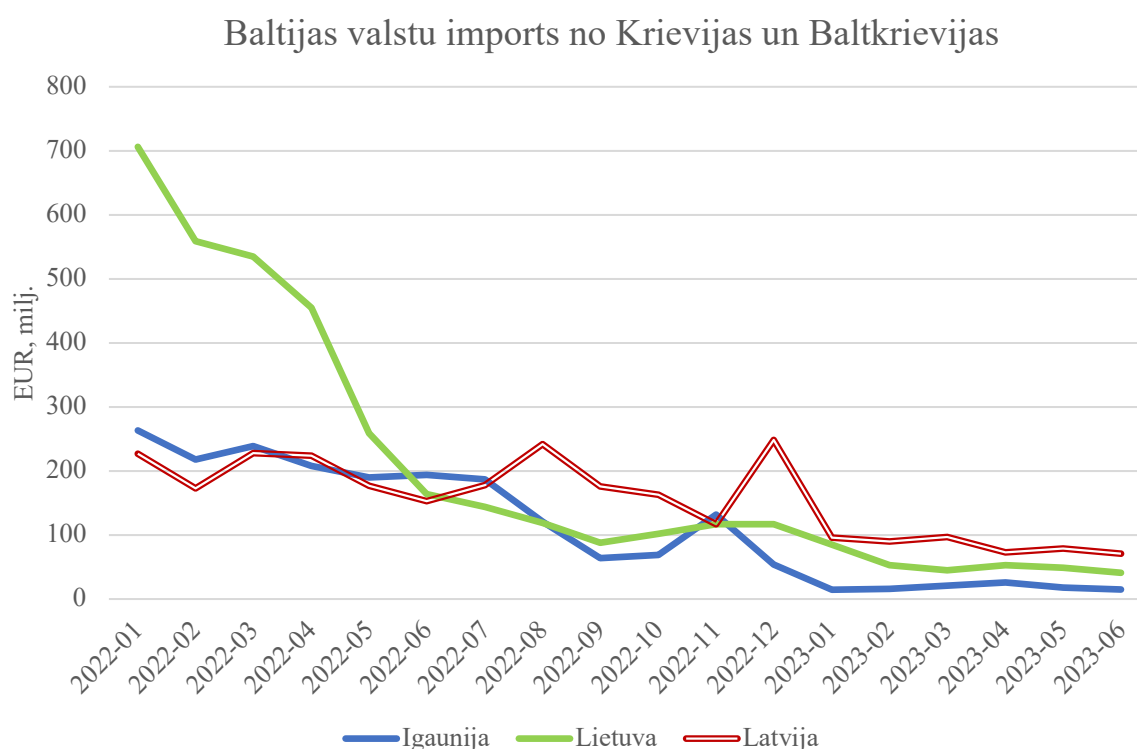
12. grafiks

Saprotot emocionālo kritiķu pozīciju par eksportu uz agresorvalsti, tomēr jāņem vērā, ka gadījumā, kad ES nenosaka visaptverošas kopējas sankcijas, tās valstis kuras ievieš vienpusējas sankcijas ekonomiski zaudē. Galu galā, eksportējot sankcijām nepakļautas preces, eksportētājs no Krievijas saņem naudu, kuru tā nevarēs izlietot militārām vajadzībām. Pretēja ir situācija ar importu no agresorvalsts. Šajā gadījumā importētājs iegūst valūtu, kuras daļa var tikt izmantota kara vajadzībām. Importa apjomu izmaiņas kopš 2022. gada sākuma attēlotas 15. grafikā.

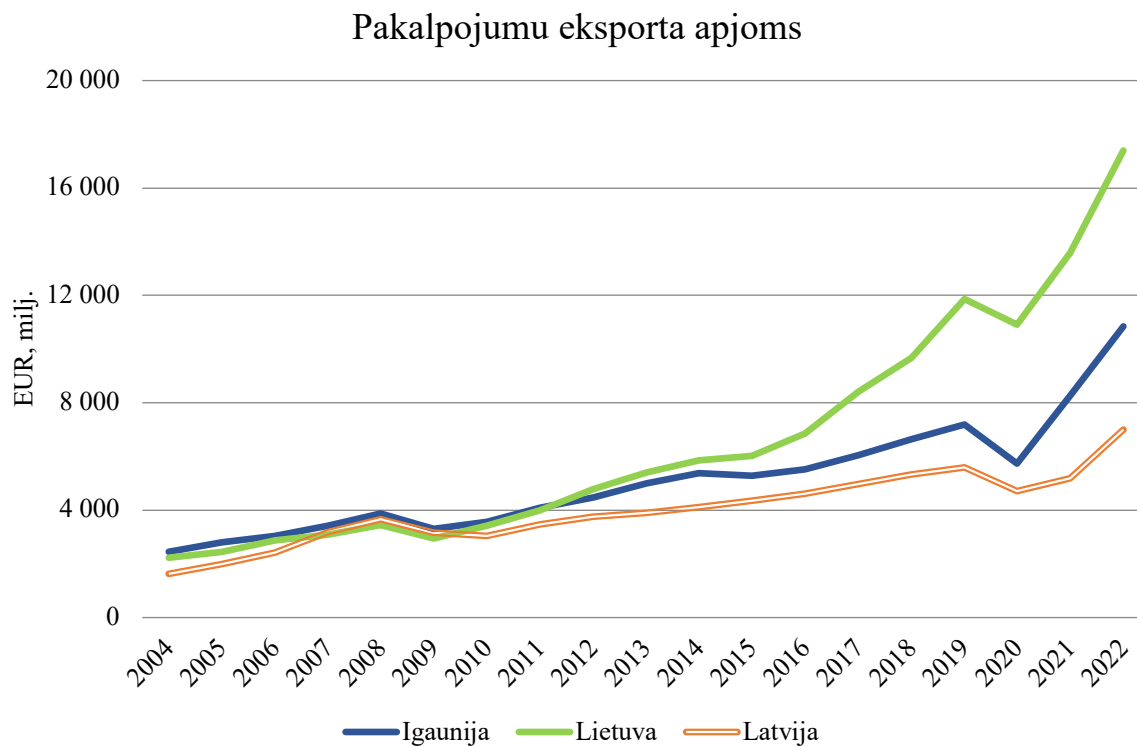
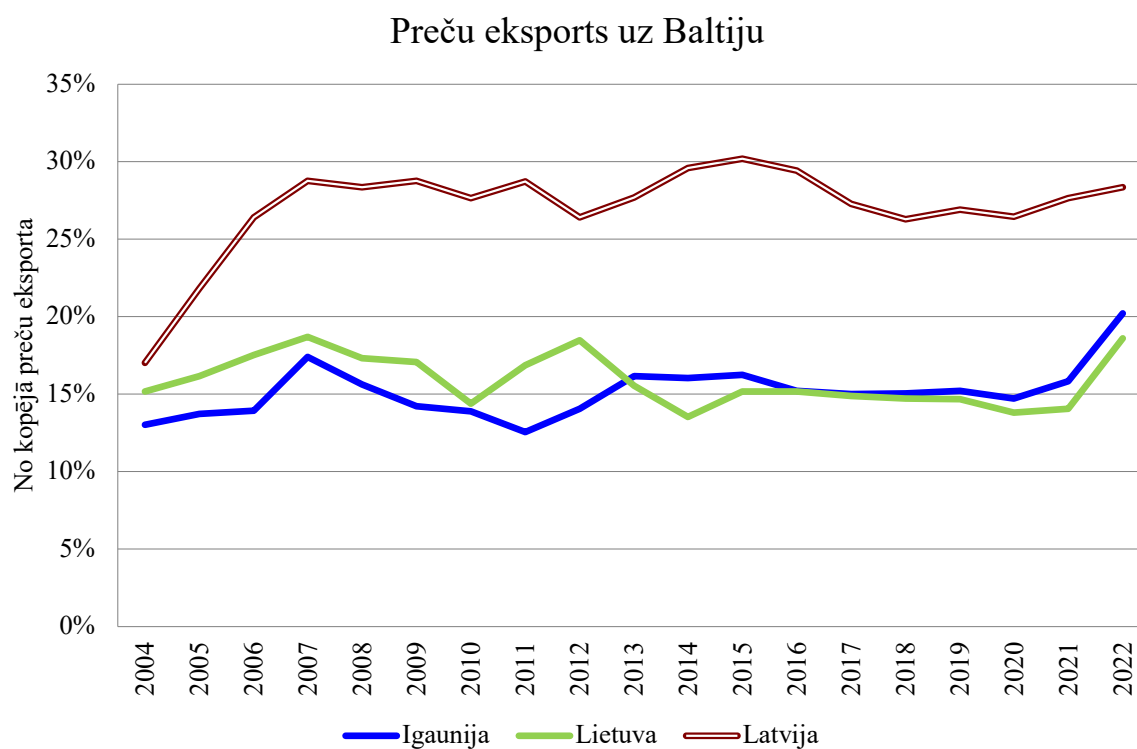
15. grafiks

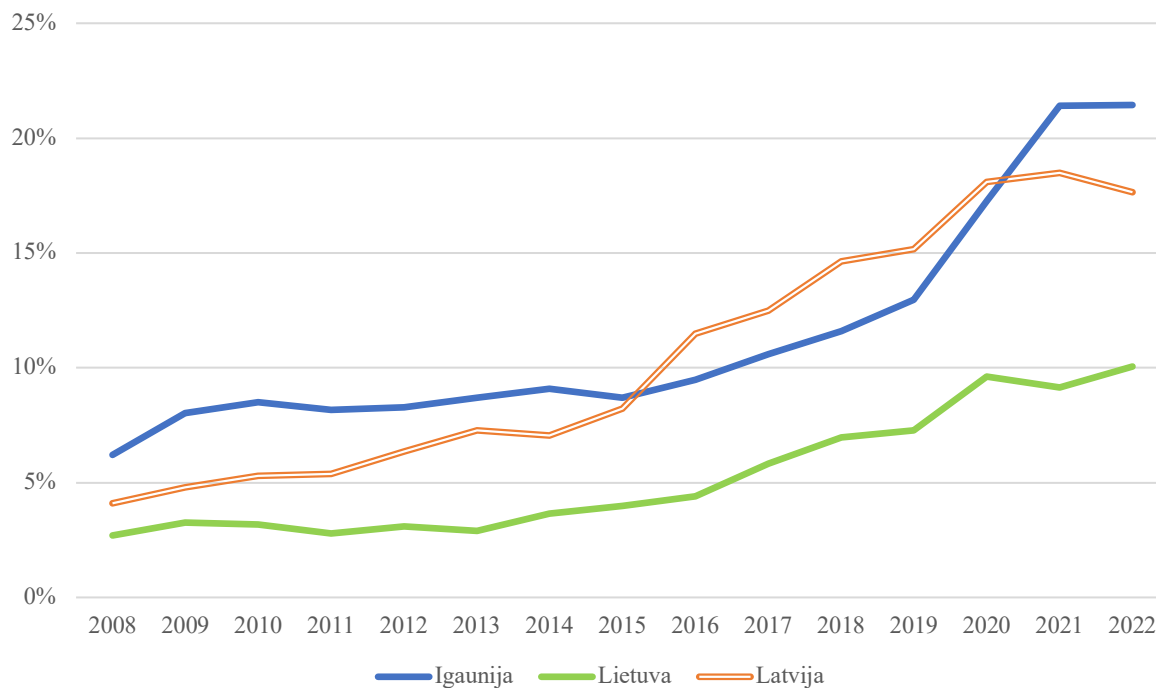
Kā redzams, tad atšķirībā no eksporta, importa apjomi būtiski kritušies. Taču tie nav nulle un Latvija joprojām importē no Krievijas un Baltkrievijas preces par gandrīz 100 miljoniem eiro ik mēnesi un šajā ziņā ir Baltijas līdere.

Vēl viena būtiska izmaiņa, kas notikusi 2022. gadā ir Baltijas valstu savstarpējās tirdzniecības nozīmes pieaugums. To atspoguļo 16. grafiks.

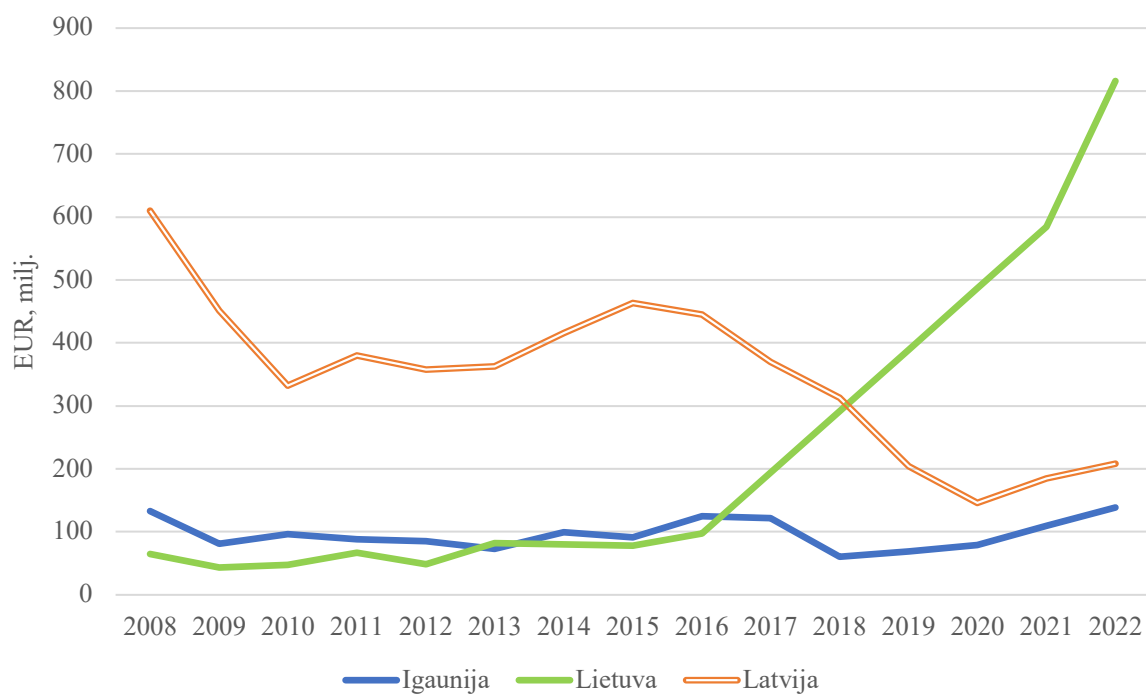
Bez preču eksporta Baltijas valstīm būtisks ir arī pakalpojumu eksports. Tas veido apmēram trešdaļu no kopējā eksporta un pēdējos septiņus gadus aug straujāk par preču eksportu. Pakalpojumu eksporta apjomus rāda 17. grafiks. Redzams, ka tos visstraujāk kāpina Lietuva, bet Latvija ir atpalcēja. Dažus pakalpojuma eksporta segmentus parāda 18. un 19. grafiks.

IKT pakalpojumu īpatsvars pakalpojumu eksportā

Finanšu pakalpojumu eksports

Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju pakalpojumu īpatsvars Igaunijas un Latvijas eksportā strauji audzis kopš 2014. gada. No 2016. līdz 2020. gadam Latvija šajā aspektā pat bijusi līdere, taču pēdējos divus gadus vērojama lejupslīde. Lietuva pagaidām šajā sektorā ir atpalicēja.

Cita aina vērojama finanšu pakalpojumu eksportā, kur Latvija līdz pat 2016. gadam bija pārliecinošā vadībā. Tagad, domājams, ka “finanšu kapitālremonta” rezultātā, notikusi strauja lejupslīde. Šķiet, ka atbrīvojušos vietu veiksmīgi aizpildījuši Lietuvas uzņēmumi, kuru eksporta apjomi kopš 2016. gada pieauguši astoņas reizes.

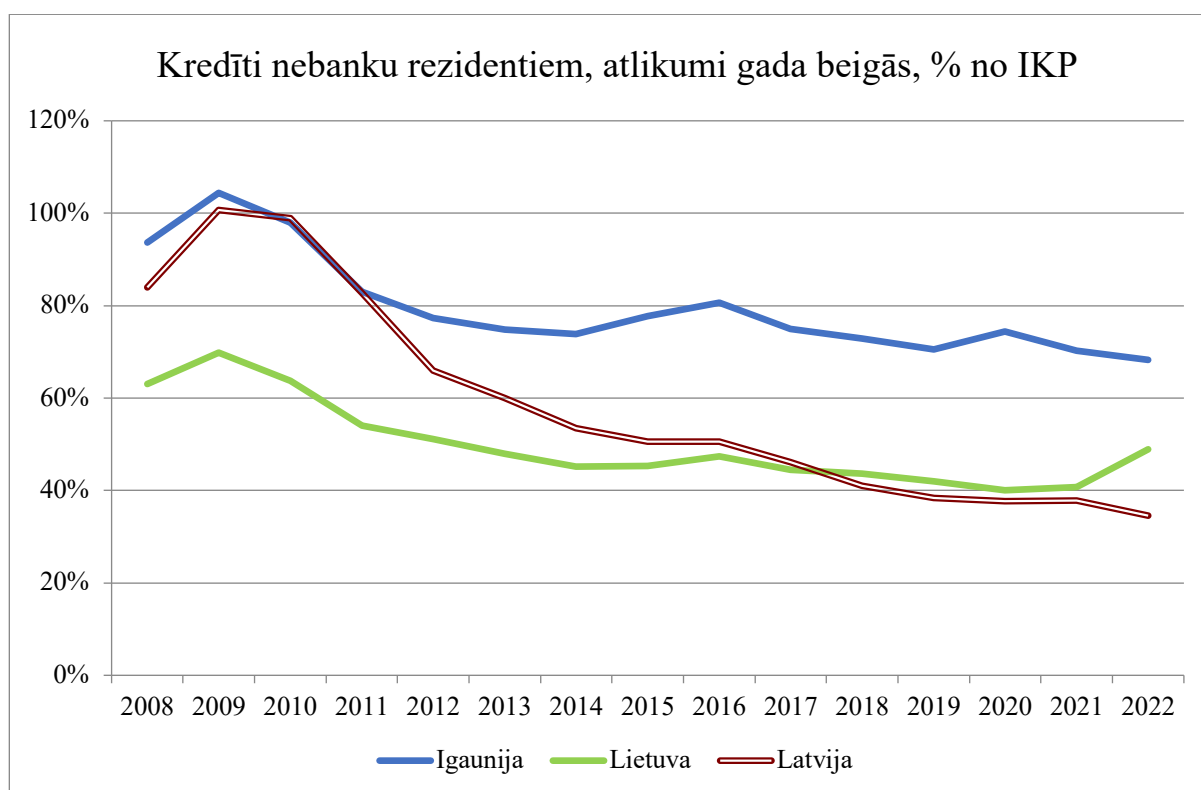
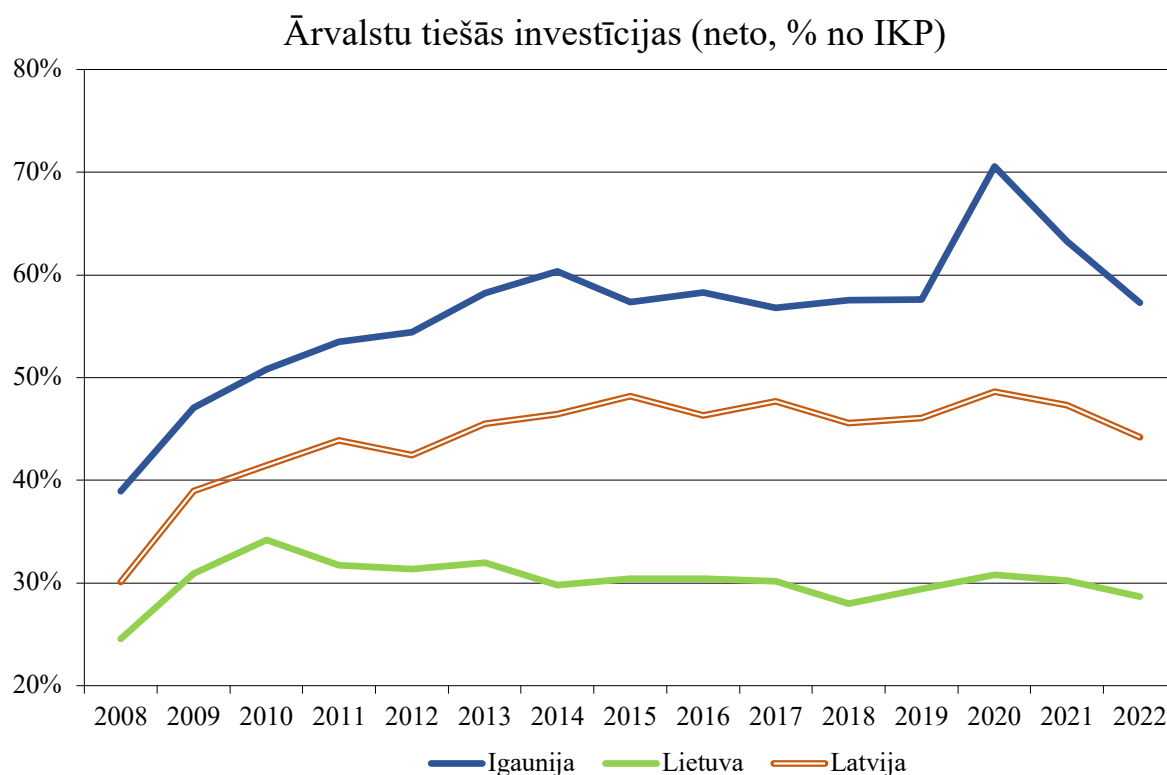
Nelielu ieskatu ekonomikas finansējumā dod 20. un 21. grafiks. Tie rāda, ka kopš 2014. gada ārvalstu investīcijas visās Baltijas valstīs, gan dažādos līmeņos, stagnējušas. 20. grafiks arī parāda, ka Lietuvai ārvalstu investīcijas ir bijušas daudz nenozīmīgāks faktors, kas nav traucējis valstij pēdējos gados veiksmīgi attīstīties.

Savukārt, 21. grafiks rāda, ka Latvijā kreditēšanas nozīme nepārtraukti samazinājusies kopš 2009. gada krīzes. Tagad kreditēšanas līmenis Latvijā ir zemākais Baltijas valstīs un kreditēšanas intensitāte gandrīz divreiz zemāka nekā Igaunijā.

Īpaši svarīgs faktors ekonomikā ir pieejamā darbaspēka apjoms un kvalitāte. Pēdējā gada laikā aizvien skaļāk skan balsis par darbaspēka trūkumu un nepieciešamību atvieglot viesstrādnieku iebraukšanu. Tāpēc vērts ielūkoties grafikā, kas parāda nodarbinātības izmaiņas kopš 2008., pēdējā pirmskrīzes gada. 22. grafiks rāda, ka Latvijai tā arī vairāk kā 10 gadu laikā nav izdevies pārvarēt krīzes radīto robu darbaspēka resursos. Apmēram 100 tūkstoš aizbraukušos nav izdevies aizstāt. Savukārt, Igaunija un Lietuva pirmskrīzes nodarbinātības līmeni jau ir pārsniegušas.

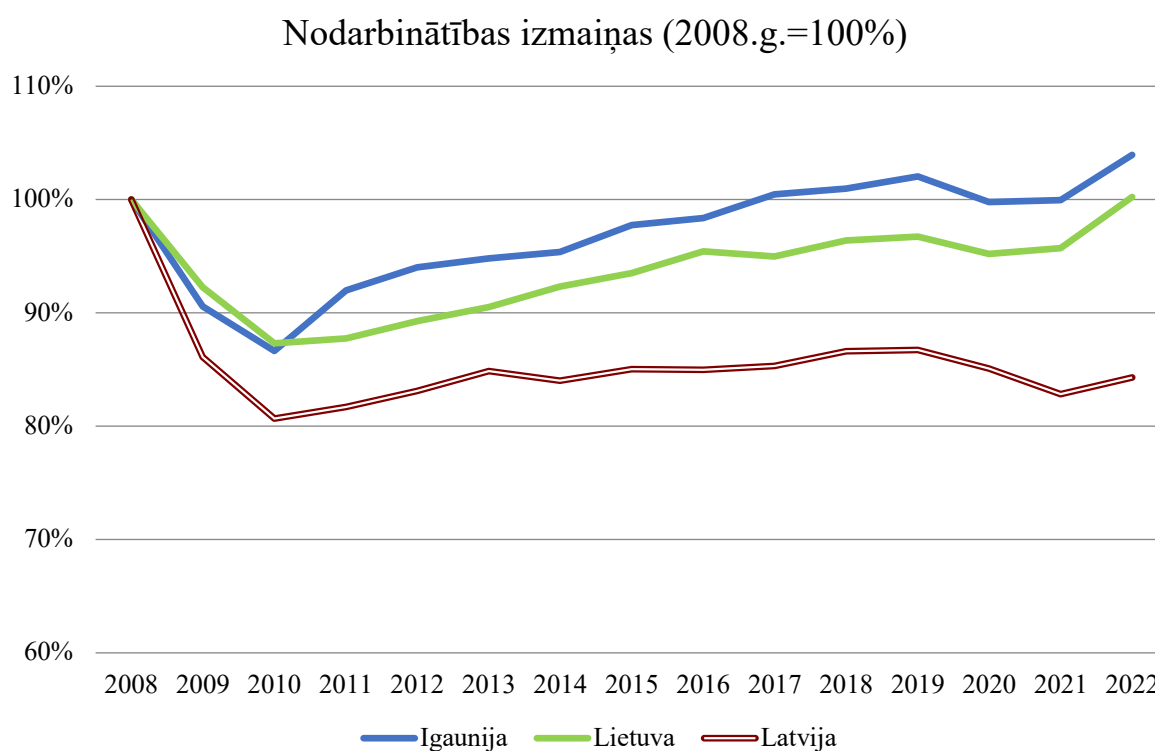
Un tagad nedaudz pievērsīšos demogrāfijas datiem, kuriem arī ir liela nozīme ekonomikā. Iedzīvotāju skaita izmaiņas kopš 2006. gada rāda 23. grafiks. No tā redzams, ka Lietuvu un Latviju šajā laika posmā skārusi nopietna depopulācija, zaudēti apmēram 15 procenti iedzīvotāju. Lietuvā gan pēdējos divos gados, iespējams Ukrainas bēgļu pieplūduma rezultātā, vērojams neliels populācijas pieaugums. Pavisam citā situācijā ir Igaunija, kura spējusi uzturēt stabilu iedzīvotāju skaitu, zaudējot ne vairāk par pieciem procentiem populācijas.

Vēl bēdīgāks skats pēc pandēmijas paveras, iepazīstoties ar dabiskā pieauguma tempa rādītājiem (24. tabula, jaunākie dati par 2021. gadu). Pandēmijas gados depopulācija ievērojami pieaugusi, Latvijā 2021. gadā sasniedzot deviņus zaudētus cilvēkus no katra tūkstoša.

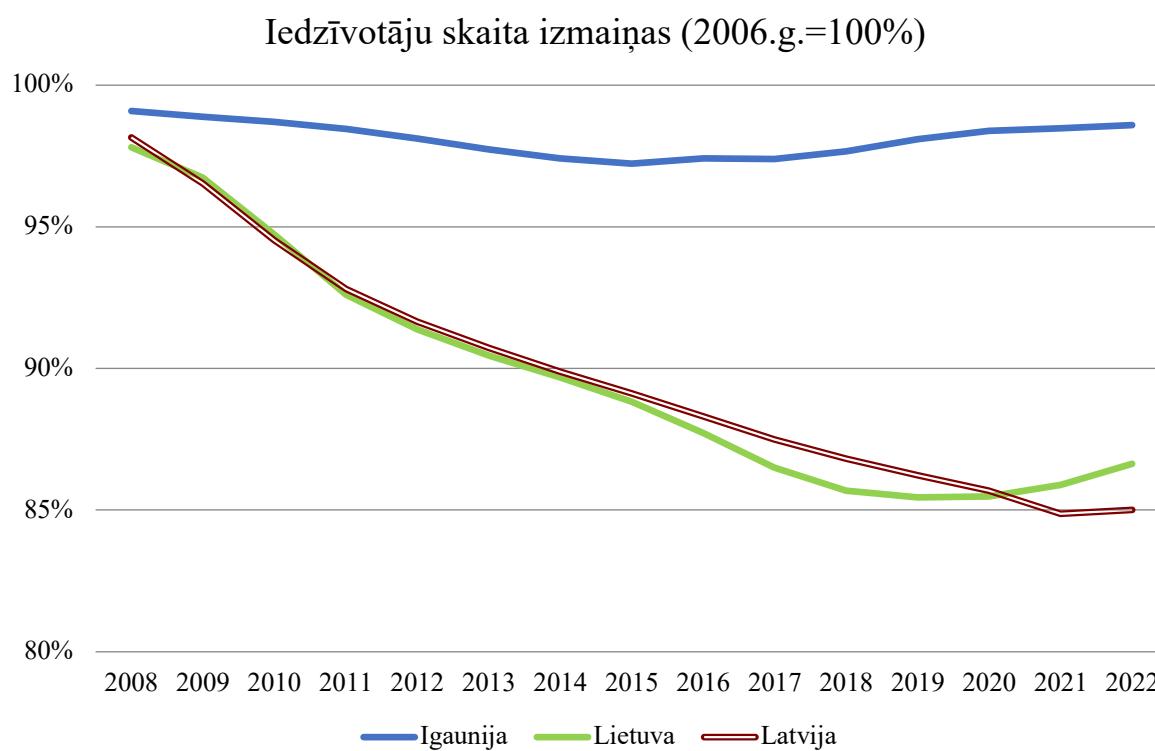

22. grafiks

23. grafiks

Par to cik nopietni dažādas valstis skārusi pandēmija un veikto pasākumu pareizību vai aplamību daudz diskutēts. Tāpēc esmu apkopojis mirstības datus Baltijas valstīs un tos salīdzinājis ar pirmspandēmijas mirstību (tā teikt, normu). Sakarā ar to, ka 2019. gadā kaut kādu iemeslu dēļ vairākās Eiropas valstīs bija zemāka mirstība kā iepriekš, salīdzinājumu esmu veicis arī ar 2018. gadu un šo divu gadu vidējo. Rezultāti apkopoti 2. tabulā.

2. tabula

Mirstības pārsniegums pār normu 2020.–2022. gadā, %

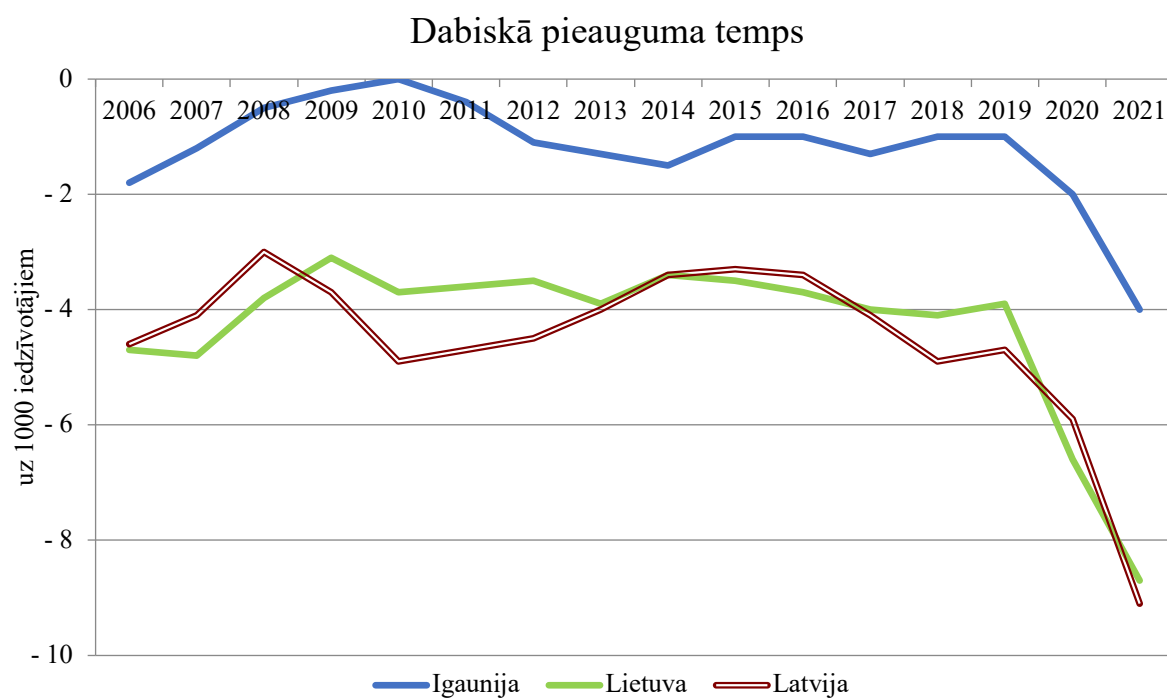
	Pret 2019. gadu	Pret 2018. gadu	Pret 2018.–2019. vidējo
Igaunija	12,0	9,5	10,7
Latvija	12,6	8,3	10,4
Lietuva	16,1	12,4	14,2

Tabulā atrodamie dati rāda, ka vismaz vērtējot pēc mirstības Latvijai ir bijis ļoti līdzīgs pandēmijas rezultāts ar Igauniju, varbūt pat nedaudz labāks, Lietuvai klājies stipri sliktāk. ES labākais rādītājs ir Zviedrijā, kur virsnormas mirstība bijusi 2,3 %, bet sliktākais Bulgārijā ar 20,5 %.

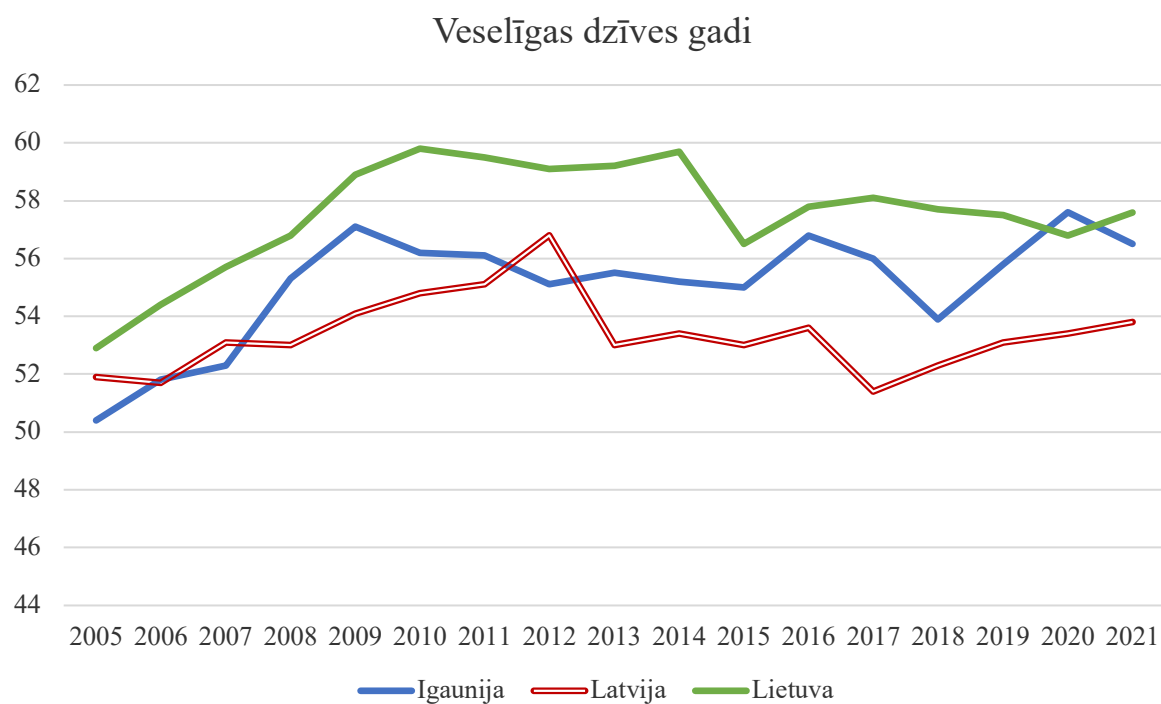
Tomēr, manuprāt, nepamatota ir dažkārt dzirdētā Latvijas situācijas salīdzināšana ar Zviedriju. Mēs tomēr esam dažādās līgās, gan dzīves līmeņa, gan veselības aizsardzības sistēmas, gan kultūras ziņā.

Ekonomiskā ziņā svarīgs arī tāds rādītājs kā veselīgas dzīves gadi. Tas būtiski ietekmē darbaspēka kvalitāti. Diemžēl, Latvijā tas ir viens no zemākajiem ES. Salīdzinājums ar Baltijas kaimiņiem redzams 25. grafikā. Pāris pēdējos gados šajā rādītājā gan ir novērojams neliels uzlabojums.

24. grafiks

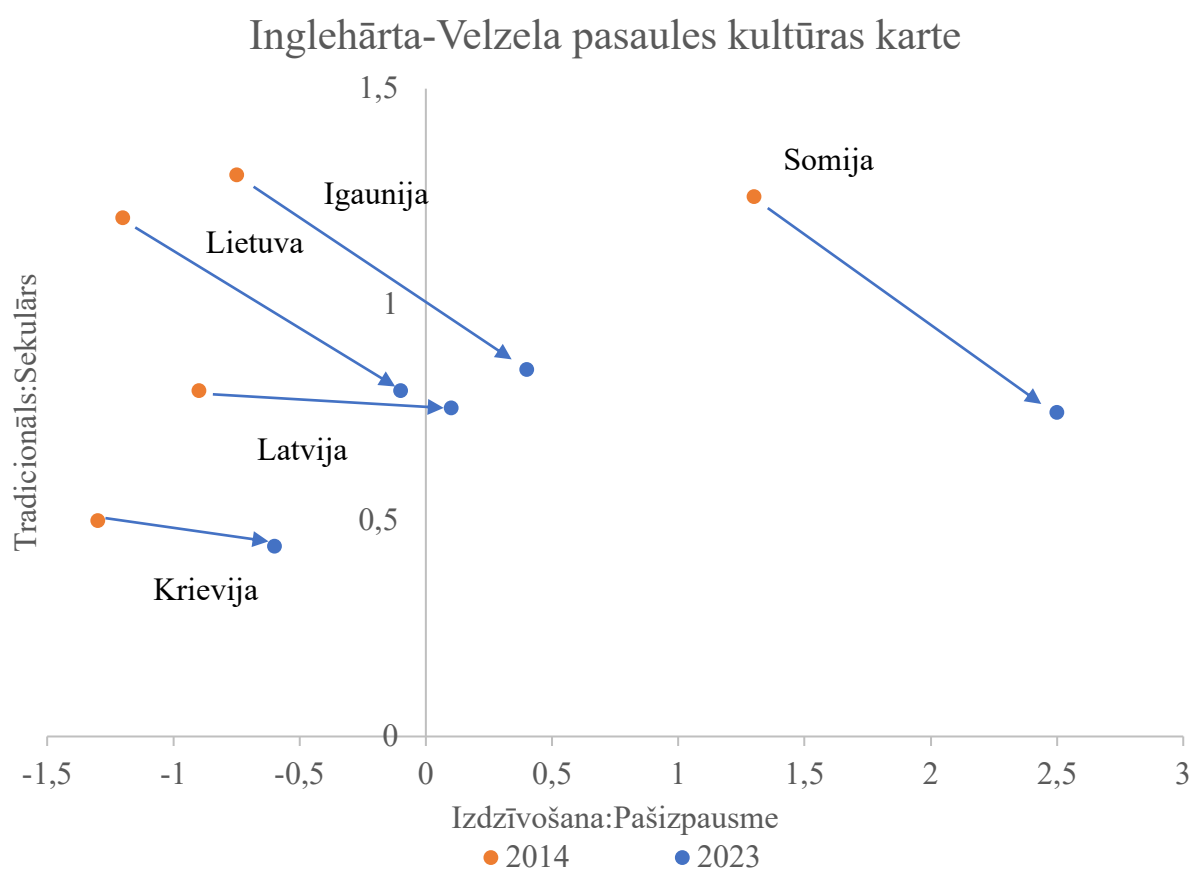
25. grafiks

Noslēgumā pāris vārdi par vērtību pētījumiem. Kopš 1981. gada organizācija WVS (*World Values Survey*) aptaujā iedzīvotājus gandrīz 100 pasaules valstīs, veicot pētījumus par sociālajiem uzskatiem, vērtībām un motivāciju. Kopumā ir bijuši septiņi aptauju viļņi. Pēdējām 2010.–2014. un 2017.–2022. gados veiktajām aptaujām Baltijai ir pieejami Inglehārta–Velzela (*Ronald Inglehart, Christian Welzel*) sintētiskie rādītāji.¹ Tie tiek izmantoti dažādu kultūru salīdzināšanai divās asīs: tradicionālās pret sekulāri–racionālajām vērtībām un izdzīvošanas pret pašizpaušmes vērtībām. Izmantojot šos rādītājus pētnieki izveidojuši pasaules kultūru karti, grupējot līdzīgās kultūras.

Baltijas rādītāju evolūcija pēdējās divās aptaujās redzama 26. grafikā. Salīdzinājumam pievienota Somija, kurai ir ietekme uz attīstību Igaunijā un Krievijā.

26. grafiks

26. grafiks rāda, ka apmēram 10 gados Baltijas valstu sociālās vērtības ir tuvinājušās.

Ja iepriekš varēja teikt, ka Latvija ir tuvāka Krievijai nekā Igaunijai un Lietuvai, tad pašlaik mēs esam tuvinājušies Baltijai. Ja patiess ir pieņēmums, ka kultūra ietekmē ekonomisko attīstību, tad var gaidīt ciešāku Baltijas ekonomisko konvergenci.

¹ The Inglehart-Welzel World Cultural Map - World Values Survey 7 (2023).

Igaunija, Lietuva un pat Somija piedzīvojušas diezgan ievērojamu pārbīdi tradicionālisma virzienā, kurā lielāka ietekme paternālismam, autoritātei, reliģijai (Dievam).

Ja sestā viļņa laikā Baltijas valstis uz Inglehārta–Velzela kartes veidoja īpašu Baltijas grupu, tad septītajā vilnī tās ir nonākušas katoliskajā Eiropā (kur Lietuvai pēc būtības arī vajadzētu atrasties). Somija kopā ar citām Ziemeļvalstīm ietilpst protestantiskajā Eiropā, bet Krievija ortodoksālajā Eiropā.